

מצוות י"ז, י"ח - כתיבת ספר תורה

מצוה י"ז היא שציוונו שיהיה כל מלך מאומתנו יושב בכסא המלוכה כותב ספר תורה לו לעצמו לא יפרד ממנו, והוא אמרו (דברים י"ז, י"ח): "והיה כשכתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת". וכבר התבאר כלל משפטי מצוה זו בפרק ב' מסנהדרין.

מצוה י"ח היא שציוונו שיהיה כל איש ממנו כותב ספר תורה לעצמו ואם כתבו בידו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני, ואם אי אפשר לו לכותבו צריך שיקנהו או ישכור מי יכתבהו לו, והוא אמרו (דברים ל"א, י"ט): "כתבו לכם את השירה הזאת", ואין מותר לכתוב אותה פרשיות פרשיות כי רצה באומרו את השירה כל התורה שכוללת זאת השירה. ולשון גמרא (סנהדרין כ"א ע"ב):

פירוש המצוה

מצוה י"ז היא שציוונו שיהיה כל מלך מאומתנו - המולך על אומתנו שיושב בכסא המלוכה, כותב ספר תורה לו לעצמו - ואינו יכול להשתמש לשם כך בספר של אחרים, **לא יפרד ממנו -** בכל אשר ילך, יהיה ספר התורה עמו, **והוא אמרו -** כמו שכתוב "והיה כשכתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת". **וכבר התבאר כלל משפטי מצוה זו המיוחדת למלך בפרק ב' מסנהדרין,** וסמך הרמב"ם על מה שכתב להלן במצוה י"ח שדיני כתיבת התורה מבוארים במסכת מנחות ושבת, ומכאן ששתי המצוות נכתבו כאחת בדומה למצוות י"ב, י"ג שכתב על שתיהן כאחת.

מצוה י"ח היא שציוונו שיהיה כל איש ממנו - ובתרגום הרב קאפח זצ"ל כתב: "לכל זכר", ואם כנים דבריו הרי פשוט שנשים פטורות ממצוה זו ואין להביא ראייה ממה שלא כתב בסוף המצוה שנשים פטורות, וכפי שיתבאר לקמן, **כותב ספר תורה לעצמו** ובתרגום הרב קאפח זצ"ל כתב: "שיהא לכל זכר ממנו ספר תורה לעצמו", הרי שבעצם הגדרת המצוה די לנו שיהיה ולא צריך שיכתוב וכבר כאן רמוז שיכול לקנות. **ואם כתבו בידו -** הרי זו מעלה מיוחדת ומעלה עליו **הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני -** שהרי בכך הוא מתקשר התקשרות יתירה עם התורה **ואם אי אפשר לו לכותבו צריך שיקנהו -** וכפי שביאר קודם שהמצוה שיהיה לו ספר תורה **או ישכור מי שיכתבהו לו** אף שכתבו הרמב"ם כאפשרות שניה נראה שזו קודמת במעלתה שכן אז הרי שהספר נכתב לשמו, **והוא אמרו -** ככתוב "כתבו לכם את השירה הזאת". וכיון שיש דין שאין מותר לכתוב אותה - את התורה **פרשיות פרשיות -** וחייבין לכתוב כל התורה בשלימותה על מנת שתהיה קדושה כקדושת ספר תורה, **כי -** הרי רצה - כוונת התורה באומרו "את השירה" דהיינו **כל התורה שכוללת זאת השירה. ולשון גמרא -** נראה

"אמר רבה אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה, מצוה לו לכתוב משלו, שנאמר 'כתבו לכם' איתיביה אב"י כותב לו ספר תורה לעצמו כדי שלא יתנאה בשל אבותיו, מלך אין הדיוט לא", והיתה התשובה "לא נצרכה אלא לשתי תורות, כדתניא וכותב לו שתי תורות", כלומר שהפרש יש בין מלך והדיוט כי כל איש חייב לכתוב ספר תורה אחד והמלך שנים כמו שהתבאר בפרק שני מסנהדרין (שם). וכבר התבאר משפטי מצוה זו, רוצה לומר כתיבת ספר תורה ותנאיה, בפרק שלישי ממנחות ובמסכת שבת פרק ט"ז.

פירוש המצוה

שכאן חוזר גם למצוה הקודמת ומביא ראייה שכתובת ספר תורה של מלך ושל הדיוט הן מצוות מן התורה ואף מכאן ראייה שיש ללמוד ביחד את שתי המצוות י"ז, י"ח וכמו שביארנו לעיל. **אמר רבה אף על פי שהניחו לו אבותיו - לאדם הדיוט ספר תורה, מצוה לו לכתוב משלו, שנאמר "כתבו לכם", איתיביה אב"י - והקשה עליו אב"י שבמלך הרי אמרו במשנה כותב לו ספר תורה לעצמו ופרושו במלך כדי שלא יתנאה - ישתבח לעצמו בשל אבותיו - ויש לדקדק מלך אין אבל הדיוט לא ומכאן שהדיוט יכול להתנאות בשל אבותיו ומדוע אמר רבה שאף על פי שהניחו לו אבותיו מצוה לכתוב משלו, והיתה התשובה על דברי אב"י לא נצרכה הדין המיוחד של מלך לא נאמר אלא לשתי תורות שהרי במלך יש דין מיוחד שצריך שתי תורות כדתניא וכותב לו שתי תורות, כלומר ולפי זה יוצא שהפרש יש בין מלך והדיוט, כי כל איש הדיוט חייב לכתוב ספר תורה אחד והמלך שנים ומכאן ששתי מצוות הן, כתיבת ספר תורה של מלך לחוד ושל הדיוט לחוד כמו שהתבאר בפרק שני מסנהדרין. וכבר התבאר משפטי מצוה זו, רוצה לומר כתיבת ספר תורה ותנאיה - מלבד מה שבסנהדרין מתברר שזו מצוה, התבאר דיני כתיבת ספר תורה עם כל תנאיהם השייכים הן לכתובת ספר תורה של הדיוט והן לשל מלך (כפי שכתבנו בסוף מצוה י"ז) בפרק שלישי ממנחות ובמסכת שבת פרק ט"ז.**

סדר המצוות והגדרתן

קושיות על שיטת הרמב"ם

בסדר מיוחד סידר הרמב"ם את תרי"ג המצוות בספר המצוות. כשחזר על המצוות במנין הקצר שבריש ספר היד החזקה, שמר הרמב"ם על הסדר של ספר המצוות, פרט לשני מקומות בהם שינה את הסדר. אחד מן השנויים הוא במצוות כתיבת ספר תורה, של מלך ושל הדיוט.

בספר המצוות הקדים הרמב"ם מצותו של מלך (מצוה י"ז) לזו של הדיוט (מצוה י"ח), ואילו במנין הקצר שבריש ספר היד החזקה (וכן במנין על סדר ההלכות) הקדים מצותו של הדיוט למצותו של מלך. מובן לכל העוסק בלשונות הרמב"ם, כי לא דבר ריק הוא ויש לתת טעם לשינוי זה (המקום השני בו שינה הרמב"ם מן הסדר של ספר המצוות הוא במצוות ע"ו, ע"ז, עי"ש).

בדומה לשינוי הסדר, שינה הרמב"ם גם בהגדרת המצוה של מלך לכתוב לו ספר תורה. בספר המצוות כתב הרמב"ם: "מצוה י"ז היא שציונו שיהיה כל מלך מאומתנו יושב בכסא המלוכה כותב ספר תורה לו לעצמו לא יפרד ממנו", ואילו במנין הקצר שבריש ספר היד החזקה כתב: "י"ח - לכתוב המלך ספר תורה לעצמו יתר על אחד של כל אדם **ויהיו לו שתי תורות**", וכן במנין על סדר ההלכות כתב: "לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני ספרי תורה".

ואל נטעה לומר שבספר המצוות השמיט הרמב"ם את המצוה לכתוב שתי תורות. אין הדברים כן, שהרי במצוה י"ח הביא הרמב"ם דברי הגמרא בסנהדרין (כ"א ע"ב) בשלימות ושם נזכר שכותב לו שתי תורות. אלא שנראה מדבריו שהביא את הגמרא על מנת להוכיח שמצות המלך ומצות הדיוט שתי מצוות נפרדות הן ושונות זו מזו, ועל כן לא הביא את הגמרא אלא אחר שהביא שתי המצוות (וזו דרכו במקרים כאלה, עיין מצוות י"ב י"ג, וכן מצוות נ"ב נ"ג נ"ד שהביא את הגמרא במצוה נ"ב ללמד על כל המצוות). ועדיין צריך עיון מדוע בהגדרת המצוה גופא לא הביא שכותב שתי תורות כפי שכתב בהגדרת המצוה במקומות אחרים.

על שינויים אלו יש להוסיף שינוי נוסף במצוה זו. בשני מקומות בספר היד החזקה הביא הרמב"ם דין כתיבת ספר תורה של מלך: בהל' ספר תורה (פ"ז) ובהל' מלכים (פ"ג), ובכל אחד משני המקומות הגדיר הרמב"ם את המצוה באופן אחר. בהל' ספר תורה כתב (פ"ז ה"ב):

והמלך מצוה עליו לכתוב ספר תורה אחד לעצמו לשם המלך יתר על ספר שיהיה לו כשהוא הדיוט.

ובהל' מלכים כתב (פ"ג ה"א):

בעת שישב על כסא מלכותו כותב לו ספר תורה לעצמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו.

שני פנים לספר תורה של מלך - יישוב שיטת הרמב"ם

לשון התורה במצוה זו:

והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלויים.

הביטוי "משנה התורה" הוא מיוחד, ודרשו אותו חז"ל בכמה אופנים. בספרי (שופטים י"ז) למדנו:

"משנה", אין לי אלא משנה תורה (חייב המלך לכתוב) שאר דברי תורה מנין, תלמוד לומר "לשמור את כל דברי התורה הזאת", אם כן למה נאמר "משנה תורה", משום שעתידה להשתנות (הכתב של התורה). אחרים אומרים אין קורין ביום הקהל אלא משנה תורה בלבד.

אבל בגמרא (סנהדרין כ"א ע"ב) דרשו באופן אחר:

כדתניא "וכתב לו את משנה התורה הזאת" - כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גניו.

דרשו "משנה" מלשון שני כמו "משנה למלך", ומכאן שחייב לכתוב שתי תורות. ויש לשאול על מה שאמרה תורה שכותב לו משנה תורה דהיינו ספר שני, איזהו הספר הראשון? ושתי תשובות בדבר, ראשונה על פי פשוטו של מקרא ושניה על פי ההלכה.

על פי פשוטו של מקרא, על ספר תורה של מלך נצטוו ישראל קודם שנצטוו על ספר תורה של הדיוט, שמצותו של מלך בפרשת "שופטים" ושל הדיוט בפרשת "האזינו", אם כן אין לפרש "משנה תורה" שהוא משנה לספר תורה של הדיוט, אלא יש לומר משנה לספר שהניחו לו אבותיו שכן דרשו על "וכתב לו" שיהא הספר לשמו שלא יהא נאות בשל אבותיו, וכהמשך לזה בא הביטוי "משנה תורה" שהוא משנה לאותו ספר שהניחו לו אבותיו שנזכר קודם לכן.

אבל להלכה ובפועל, כל מלך היה הדיוט קודם לכן ונצטוו כבר לכתוב ספר תורה, אם כן "משנה תורה" יש לפרשו כמשנה לספר שכתב כהדיוט.

והנה בכך נבדלו הלכות ספר תורה מהלכות מלכים. שהלכות ספר תורה יסודן במצוה של כל איש ואיש לכתוב ספר תורה לעצמו ומתוך כך בא חיוב מיוחד על המלך להוסיף לו ספר תורה יתר על של הדיוט.

אבל הלכות מלכים מצד פרשת המלך הן באות, ואין מצוות פרשה זו המשך למצוותיו של הדיוט אלא עומדות בפני עצמן, ונצטוו בהן המלך על כתיבת ספר תורה, קודם שנצטוו ישראל לכתוב כל אחד ספר תורה לעצמו, ועל כן בהלכות מלכים "משנה תורה" היינו יתר על מה שהניחו לו אבותיו.

ההגדרות השונות ל"משנה תורה" מלמדות אותנו על שני פנים שיש למצות כתיבת ספר תורה של מלך.

מצד אחד חייבה תורה את המלך לכתוב ספר תורה כיון "שלבו הוא לב כל קהל ישראל, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם, שנאמר 'כל ימי חייו' " (לשון הרמב"ם הל' מלכים פ"ג ה"ו). וכן ביאר הרמב"ם מצות המלך לקרוא בתורה בהקהל (הל' חגיגה פ"ג ה"ו): "לא קבעה הכתוב (לקריאה בהקהל) אלא לחזק דת האמת ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה **ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל**".

ספר התורה של מלך, ספרו של כלל ישראל הוא, ומופקד ביד המלך. כך יש להבין את ההלכה שמגיהין אותו מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. ויש להוסיף מה שכתבו אחרונים שהמלך היה מצווה לכתוב אשורית כספר תורה של משה רבינו, שלא ככלל ישראל שהיו רשאים לכתוב בכתב ליבונאה (נצי"ב העמק דבר לדברים י"ז, י"ח, ועיין צפנת פענח על התורה שם).

מבחינה זו ספר תורה של מלך הוא קשר כלל ישראל אל התורה ומעמד הר סיני, וקשר זה בא לידי ביטוי במעמד הקהל בקריאת המלך מספר התורה. ומתוך הקשר הכללי ישאלי בא חיובו של כל פרט לכתוב ספר תורה לעצמו: "ואם כתבו בידו מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני" (מנחות ל' ע"א ורמב"ם בספה"מ ובהל' ספר תורה פ"א ה"א). בדרך זו סדר הרמב"ם את המצוות בספר המצוות, מצות הקהל ואחריה כתיבת ספר תורה של מלך ואחריה כתיבת ספר תורה של איש ואיש מישראל.

מצד שני, חיובו של מלך לכתוב ספר תורה הוא המשך לחיובו של הדיוט, שהמלך צריך שמירה יתירה לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, "לפי שהמלך ברשות עצמו, לא יעציבהו אדם על מעשיו ולא יגער בו ובשבט פיו יכה ארצו וברוח שפתיו ימית מי שירצה בכל עמו, על כן באמת צריך שמירה גדולה וזכרון טוב יעמוד נגדו יביט אליו תמיד למען יכבוש את יצרו ויטה לבו אל יוצרו, וזהו שאמרו ז"ל: יוצא למלחמה וספר תורה עמו, יושב בדין והוא עמו, מסב לאכול והוא כנגדו, כלל הדברים שלא היה זו מנגד עיניו אלא בעת שהוא נצרך לנקביו או נכנס למרחץ" (חינוך מצוה תק"ג).

בדרך זו סידר הרמב"ם את המצוות בהלכה ובמנין שבריש היד החזקה, שמתוך חיובו של הדיוט יש חיוב מיוחד על המלך.

ומובן לפי זה מדוע רק במנין שבריש היד החזקה ובמנין על סדר ההלכות כתב הרמב"ם "לכתוב המלך **ספר שני**", שהוא המשכו של ספר התורה הראשון שכתב כהדיוט, אבל בספר המצוות לא שייך לכתוב שהוא ספר שני, שהרי הראשון לא הוזכר קודם לכן, וחיוב המלך עומד בפני עצמו ולא כתוספת על חיובו כהדיוט.

לא יפרד ממנו

קושיות על שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם בהגדרת המצוה בספר המצוות: "מצוה י"ז היא שציוונו שיהיה כל מלך מאומתנו יושב בכסא המלוכה כותב ספר תורה לו לעצמו **לא יפרד ממנו** והוא אמרו 'והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת'."

מדברי הרמב"ם אנו למדים שדין "לא יפרד ממנו" אינו רק הלכה בהלכות מלכים, אלא הוא חלק מן המצוה עצמה, שכן אין דרכו של הרמב"ם להביא הלכות בספר המצוות, אם אין בהן תוספת הגדרה לגופה של מצוה (כפי שכתב בהקדמתו). והיה נראה שמקור הדין הוא בפסוק "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו" שמכאן שצריך להיות הספר עמו ולא יפרד ממנו, ויש ציווי מיוחד בתורה על זה ולכן הביאו הרמב"ם כחלק מן המצוה. אלא שלפי זה יש להקשות א. מדוע כתב הרמב"ם דין זה בלשון שלילה "לא יפרד ממנו" ולא כלשון הפסוק "והיתה עמו". ב. מדוע כשהעתיק הרמב"ם את הפסוק שהוא מקור המצוה לא העתיק גם חלק זה המורה על המצוה שיהיה הספר עמו.

בגדר זה של "לא יפרד ממנו" יש עוד כמה שאלות על לשון הרמב"ם בהלכה. ותחילה נעתיק את לשונו (הל' ספר תורה פ"ז הל' ב'-ג'):

ב. והמלך מצוה עליו לכתוב ספר תורה אחד לעצמו לשם המלך יתר על ספר שיהיה לו כשהוא הדיוט, שנאמר "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו וגו'", ומגיהין אותו מספר העזרה על פי בית דין הגדול. זה שהיה לו כשהוא הדיוט מניחו בבית גנזיו, וזה שכתב או שנכתב לו אחר שמלך יהיה עמו תמיד ואם יצא למלחמה ספר תורה עמו, נכנס והוא עמו, יושב בדין והוא עמו, מיסב והוא כנגדו שנאמר "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו".

ג. לא היה לו ספר תורה קודם שימלוך, צריך לכתוב לו אחר שמלך שני ספרי תורה, אחד מניחו בבית גנזיו והשני יהיה עמו תמיד לא יסור מעמו אלא בלילה בלבד וכשיכנס לבית המרחץ או לבית הכסא או לישן על מטתו.

הכס"מ הראה את מקורו של הרמב"ם בגמרא (סנהדרין כ"א ע"ב) אלא שהוסיף להקשות לפי זה: "ומכל מקום צריך עיון למה לא כתב רבינו שאותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה כמין קמיע ותולה בזרועו כדאיתא בברייתא שכתבתי". והרדב"ז בהל' מלכים (פ"ג ה"א) כתב שהשמיט הרמב"ם דין זה משום שדבר רחוק הוא לכתוב ספר תורה שיוכל לתלותו בזרועו כמין קמיע. ודברים קשים הם שכדי לישב את הרמב"ם נעמיד את דברי חז"ל כדברים רחוקים מן המציאות. ועוד כתב הרדב"ז שמא הביטוי כמין קמיע, דרך משל אמרו אותו, שיהא נגדו תמיד, אלא שגם זה לא נכנס בלשון הרמב"ם שנראה שהשמיט כל דברי הברייתא.

עוד יש לדקדק בלשון הרמב"ם שהפריד בין הדין שספר התורה יהיה עם המלך תמיד בכל פעולותיו כגון מלחמה או דין, לבין הדין שלא יסור ספר התורה ממנו אלא במרחץ וכדומה, ורק על הדין הראשון הביא את המקור בפסוק "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו", ואת הדין השני שלא יסור ממנו כתב רק על מקרה שלא היה לו ספר תורה קודם שמלך וכתב לו שתי תורות. ומדבריו נראה כי הפסוק "והיתה עמו וגו'", אינו עולה על הדין השני שלא יסור ספר התורה ממנו. ואמנם כך מובאים הדברים גם במשנה ובברייתא, שהמשנה כתבה רק את הדין שיהיה עמו במלחמה ובדין וכדומה, והברייתא שלמדה דין שתי תורות הביאה שלא יסור ממנו אלא במרחץ וכדומה, ועל פי הפשט נראה שכל מקור למד דינו מפסוק אחר. שבמשנה נזכר: "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו", ובברייתא: "וכתב לו את משנה התורה הזאת", וצריך עיון, שכן נראה על פי הפשט שענין שתי הלכות אלו אחד הוא, שיהיה עמו תמיד ושלא יפרד ממנו, ומדוע להפריד בין הדברים?

עוד יש לדקדק על מה שכתב הרמב"ם: "לא יסור ממנו אלא בלילה בלבד" מניין לרמב"ם דין זה, ובספרי (שופטים י"ח) דרשו: "'וקרא בו כל ימי חייו', 'ימי חייו', הימים, 'כל ימי חייו', הלילות", והרמב"ם בעצמו כתב (הל' מלכים פ"ג ה"ה): "אלא יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה שנאמר 'והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו'", ואמנם בהל' מלכים בדין ספר תורה של מלך לא כתב הרמב"ם שיכול להפרד מספר התורה בלילה.

ומכח שאלות אלו כתב האור שמח (הל' ספר תורה פ"ז ה"ג) שטעות סופר יש ברמב"ם וצריך לגרוס: "לא יסור ממנו אפילו בלילה אלא כשיכנס לבית המרחץ" ודבר קשה הוא להגיה ספרי הרמב"ם.

גם "צפנת פענח" (שם) הקשה קושיות אלו ולא תירץ, רק כתב שדין ספר תורה של מלך בלילה תלוי במחלוקת אם לילה זמן תפילין או לא ודברים תמוהים הם.

סוגית הגמרא בסנהדרין

המשנה אומרת (סנהדרין כ"א ע"ב):

וכותב לו ספר תורה לשמו, יוצא למלחמה מוציאה עמו, נכנס הוא, מכניסה עמו, יושב בדין היא עמו, מיסב היא כנגדו, שנאמר "והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו".

מלשון המשנה (גם מה שכתבה בלשון נקבה "היא עמו") נראה שהמקור לדינים אלו הוא המילים "והיתה עמו". והגמרא (שם) הביאה ברייתא (להוכיח הדין שמלך חייב בשתי תורות):

"וכתב לו את משנה התורה הזאת", כותב לשמו שתי תורות, אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו, אותה שיוצאה ונכנסת עמו אינו נכנס בה לא לבית המרחץ ולא לבית הכסא שנאמר "והיתה עמו וקרא בו" - מקום הראוי לקראות בו.

ויש ספרים שגרסו בתוך הברייתא: "אותה שיוצאת ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר 'שויתי ה' לנגדי תמיד כי מימיני בל אמוט'", ומפירוש רש"י נראה שלא גרס כן, שכן פירש לקמן (דף כ"ב ע"א בברייתא שנזכרה להלן) את המילים "כמו קמיע" ואם היה גורס כן בדף כ"א, היה מפרש הביטוי בפעם הראשונה שמופיע. וכן כתב מהרש"ל בחכמת שלמה שאין לגרוס כן בדף כ"א. ובדף כ"ב, אחר שהביאה הגמרא מה שלמדו מן המילים משנה תורה - כתב הראוי להשתנות - שאלה הגמרא למאן דאמר שהכתב לא השתנה, מה דרש מן המילים "משנה תורה", והביאה ברייתא הדומה לזו דלעיל:

...לשתי תורות אחת שיוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גזויו. אותה שיוצאה ונכנסת עמו, עושה אותה כמין קמיע ותולה בזרועו שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד".

ונראה שיש הבדל בין הברייתות במשמעות ספר תורה של מלך. שהברייתא הראשונה הבינה שעיקר ענינו של הספר הוא לקרוא בו ועל כן דרשו "מקום הראוי לקראות בו" אבל הברייתא השניה הבינה שענינו הוא עצם הקשר של המלך לספר התורה והעיקר שיהיה כנגדו ולא רק לקרוא בו בפועל.

ונראה שאפשר לקיים שתי הברייתות, ואין צריך לומר שמחלוקת ביניהן, וכן נראה פשוט לשון המשנה: "יושב בדין היא עמו, מיסב היא כנגדו" שכשיושב בדין יכול לקרוא בפועל בספר התורה, ולכן נקט לשון "עמו", הלקוח מן הפסוק "והיתה עמו וקרא בו", וכשמיסב אינו יכול לקרוא בפועל ולכן נקטו "והיא כנגדו" הלקוח מן הפסוק "שויתי ה' לנגדי תמיד" ושתי הברייתות משלימות זו את זו.

נמצאנו למדים שמן הפסוק "והיתה עמו וקרא בו" אנו למדים רק על זמנים שיכול לקרוא בפועל בתורה, שצריך שהתורה תהיה עמו, אבל את הדין שלא תפרד ממנו אלא במרחץ וכדומה, אנו לומדים מן המילים "משנה תורה" שמשמעותו שתי תורות, וזה מלמדנו שאין תורתו של מלך באה רק על מנת שיקרא בה בפועל, אלא צריכה ללוותו תמיד ולא תפרד ממנו, שזו הסיבה שחייבוהו יותר ממה שחייבו הדיוט. וזה נראה ברור מן המשנה ומן הברייתות.

יישוב שיטת הרמב"ם

בדרך זו מיושבות כל השאלות ששאלנו על לשון הרמב"ם. מובן שדין "לא יפרד ממנו" הוא חלק מהגדרת המצוה והוא נלמד מן הפסוק "וכתב לו את משנה התורה הזאת" ולכן לא צריך הרמב"ם להעתיק המשך הפסוקים.

מובן גם מדוע הפריד הרמב"ם בין הדין הנלמד מן הפסוק "והיתה עמו", והוא שכל מקום שהולך ספר תורה עמו, לבין הדין הנלמד מן המילים "משנה תורה" - שתי תורות, ואת הדין שלא יסור ממנו ספר התורה למד משתי תורות.

וכדי להבין תשובת שתי השאלות הנותרות יש מקום להבחין בין ה' ספר תורה לבין ה' מלכים, שבשתייהן הביא הרמב"ם דין ספר תורה של מלך.

בהל' ספר תורה כתב הרמב"ם: "והשני יהיה עמו תמיד לא יסור ממנו". ובהל' מלכים כתב הרמב"ם: "והשני לא יזוז מלפניו". הלכות ספר תורה מצד הקריאה בספר הן באות ולכן נקט בלשון "יהיה עמו", על שם הפסוק "והיתה עמו", ואילו בהל' מלכים מצד הקשר שבין המלך לתורה ש"דבקו הכתוב לתורה יתר משאר העם" (לשון הרמב"ם שם פ"ג ה"ו), ולכן נקט לשון "לא יזוז מלפניו" על שם הכתוב "שויתי ה' לנגדי תמיד".

אמנם לא כתב הרמב"ם לשון "כמין קמיע", המורה רק על הקשר הסגולי לתורה, כיון שפסק גם כברייתא הראשונה הרואה בקריאה בספר התורה של מלך את עיקר ענינה של המצוה, אבל מכל מקום הביא הרמב"ם גם גדר זה שהספר יהיה מלפניו תמיד.

ומכאן נבין גם תשובת השאלה האחרונה. בהל' ספר תורה כתב הרמב"ם שבלילה אין הספר צריך להיות עמו, כיון שהלילה לאו זמן תורה שבכתב הוא, שכן באופן טבעי אין הלילה זמן קריאה, כי אם זמן עיסוק בתורה שבעל פה (ומה שדרשו בספרי "כל ימי חיך - הלילות", כבר דחה הנצי"ב בהעמק דבר לדברים י"ז, י"ט וחילק בין הזכרת יציאת מצרים שנעשה בפעולה אחת ביום שעל זה דרשו ימים ולילות, אבל הקריאה שהיא פעולה תמידית בלתי נפסקת הרי הפשט "כל ימי חיך" הוא כל הזמן בלא הפסקה עיי"ש).

ולכן לא קשה ממה שכתב הרמב"ם (מלכים פ"ג ה"ה) שהמלך יהיה עוסק בתורה ובצרכי ישראל ביום ובלילה, שעל תורה שבעל פה הוא מדבר וכמו שמצאנו לשון "לעסוק בתורה" על תורה שבעל פה ברמב"ם (הל' תלמוד תורה פ"א ה"ב): "כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה", ולכן בהל' מלכים שכתב הרמב"ם שהספר "לא יזוז מלפניו", לא כתב שבלילה יכול לזוז מלפניו, כי אף שאינו קורא בו בפועל מכל מקום צריך להיות כנגדו תמיד.

הארת הרב זצ"ל

בספרו משפט כהן (קכ"ד) ביאר הרב את המלחמה שלחמו ישראל כנגד הצדוקים, וכתב הרב שהצדוקים "לא הודו שיש בכללות כנסת ישראל קדושה מיוחדת מה שלא נמצא בכל עם ולשון, שכל אומה עיקר הקיבוץ שלה הוא כדי להיטיב להיחידים הפרטיים אבל הכלל מצד עצמו אין לו מציאות עצמית". ובהמשך דבריו שם כתב:

ומתוך הקדושה שיש בכללות כנסת ישראל צריכה להיות גם הנהגת המלכות שלה על פי התורה, ועל כן צריך המלך שני ספרי תורה, כסנהדרין כ"א ע"ב, והיינו ספר תורה אחת בתור איש ישראל והשניה בשביל לימוד הנהגת המלוכה.

ודברים נפלאים הם בבאור הסברא והטעם מדוע ציוותה התורה "וכתב לו את משנה התורה הזאת" - שתי תורות.

מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני

שאלות על שיטת הרמב"ם

א. כך הוא לשון הרמב"ם בספר המצוות:

מצוה י"ח היא שציוונו שיהיה כל איש ממנו כותב ספר תורה לעצמו ואם כתבו בידו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני... והוא אמרו "כתבו לכם את השירה הזאת" ואין מותר לכתוב אותה פרשיות פרשיות, כי רצה באומרו "את השירה" - כל התורה שכוללת זאת השירה.

ויש להבין מדוע הוסיף הרמב"ם ש"אם כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קיבלה מהר סיני", הרי אין דרכו של הרמב"ם להביא טעמי המצוות או שכתב בספר המצוות. אמנם מקור דברי הרמב"ם הוא בגמרא (מנחות ל' ע"א): "אמר ר' יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני", אלא שהגמרא לא באה להגדיר מצות כתיבת ספר תורה, אבל הרמב"ם דרכו להביא רק מאמרים הקשורים לעצם הגדרת המצוה, ועל כן יש להקשות מה ראה להביא מאמר זה.

ויש להוסיף שגם בהלכה ביד החזקה הביא הרמב"ם מאמר זה (הל' ספר תורה פ"ז ה"א) ואף שם אין מקומו לכאורה.

ב. בהל' מלכים (פ"ג ה"א) כתב הרמב"ם על שתי התורות שחייב המלך: "אחד מניחו בבית גנזיו **שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל**", ויש להבין מה באה הוספה זו ללמדנו. ונראה מדבריו שכל אחד מישראל מצותו לכתוב ספר תורה ולהניחו בבית גנזיו, וזה תמוה ולא מתקבל על הדעת.

ג. הרמב"ם פירש את הלימוד "כתבו לכם את השירה הזאת" שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות. דבריו באים לענות על קושי, שכן פשט הפסוק מורה על כתיבת השירה לחוד, ומנין לנו שצריך לכתוב ספר תורה, על כך ענה שפירוש הפסוק שצריך לכתוב את התורה שבתוכה כלולה השירה הזאת.

והקשה השאגת אריה (סימן ל"ד):

הא מותר לכתוב כל חומש וחומש מחמישה חומשי תורה כל אחד ואחד בפני עצמו, כדאמרינן בהניזקין (גיטין ס' ע"א) אין קורין בחומשין בבית הכנסת מפני כבוד ציבור, ושמע מינה דניתן לכתוב... וכן כתב הרמב"ם להדיא בהל' ספר תורה (פ"ז הי"ד): "מותר לכתוב התורה כל חומש וחומש בפני עצמו ואין בהן קדושת ספר תורה אבל לא יכתוב מגילה בפני עצמה שיהא בה פרשיות וכו' " ע"כ, ואם כן אין לנו ללמוד מפני שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות, שיהא חייב

לכותבה כולה מרישא לסיפא, אלא הא לחוד שיהא חייב לכתוב משנה תורה שיש בה שירה זו.

והרי"פ פרלא הוסיף להקשות (ח"ג פרשה ס', רי"ג ע"א):

ולעניות דעתי לא מצאתי שום שורש לדבר לומר דאיכא איסור דאורייתא בהך מילתא גופא דאין כותבין התורה פרשיות פרשיות, דאפילו למאן דאמר תורה חתומה ניתנה, מכל מקום לא אשכחן שום ילפותא מקרא לאיסור זה, וכל שכן למאן דאמר מגילה מגילה ניתנה... ונראה דמדרכבנן בעלמא הוא וכן משמע מדברי המרדכי (סוף פרק הניזקין).

ביאור שיטת הרמב"ם

יש לחקור אם כתיבת ספר תורה, עיקרה על מנת שנלמד ממנו, או שהכתיבה מבטאת את הקשר הסגולי הקיים בין כל אחד מישראל לאורייתא. ונראה שבעצם היסוד הזה נחלקו חכמים, והוא שמצאנו יש אומרים יש אם למקרא ויש אומרים יש אם למסורת. האומרים שהמקרא עיקר, דעתם שעיקר ענינה של התורה הוא הלימוד ולכן הלך אחר הקרי, והאומרים שהמסורת עיקר דעתם שעצם מציאות התורה היא העיקר והלך אחר הכתיב אף שאין לומדים אותו. ועל הקשר העצמי בין כל אחד מישראל לתורה, אמרו חכמים (פסחים מ"ט ע"ב): "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב", אל תקרי מורשה אלא מאורסה", שהאירוסין מבטאים את הקשר העצמי הקדוש בין איש לאשה, הקודם בזמן ובמהות לקשר המעשי החומרי הבא ליד ביטוי בנישואין, ולפי זה ביאר המהר"ל (באר הגולה באר ו') את הדין שהבא על נערה המאורסה חמור מהבא על הנשואה שזה בסקילה וזה בחנק, והענין לפי שהבא על המאורסה, פגע בקדושה עצמה, והבא על הנשואה פגע בגילוי המעשי של הקדושה. והנה כתב הר"ן (מגילה ה' ע"ב מדפי הרי"ף):

...דמאי דאמרינן במנחות דפרשיות שבמזוזה ושבתפילין אפילו כתב אחד מעכב, ודאי שכן הדין בספר תורה למה שספר תורה שוה בו עם תפילין ומזוזות שהרי תפילין ומזוזות אין מצותן לקרות בהן אלא שחייב כל איש מישראל לקבוע מזוזה ולהניח תפילין, וכיוצא בזה בספר תורה חייב כל אדם לכתוב ספר תורה לעצמו, ובמצוה זו כשם שתפילין ומזוזות אפילו אות אחת מעכבן, כך ספר תורה אפילו אות אחת מעכבו, שלא קיים מצות כתיבתו עד שיתקן, אבל לענין לצאת בקריאתו שהוא מתקנת נביאים ועזרא אין ללמוד ספר תורה מתפילין ומזוזות.

מפורש מדבריו שמצות כתיבת ספר תורה הרי היא ככתיבת תפילין ומזוזות, שלא באה כתיבתן על מנת שנלמד מתוכם, ודבריו מתאימים לשיטת הרמב"ם שכן פסק בתשובה (פאר הדור ט') שאפשר לקרוא בתורה בציבור ולברך מספר תורה פסול, אף שקדושת ספר תורה אינה אלא בספר שלם וכשר.

ומכאן שמצות כתיבת ספר תורה מבטאת את עצם הקשר לתורה. לפי זה יש ליישב השאלות ששאלנו. מובן מדוע כתב הרמב"ם שאם כתבו בידו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני, שכן מימרא זו מבארת את הגדרת המצוה, שהכתיבה באה לקשר אותנו לקבלת התורה, ולא רק על מנת שנלמד בפועל.

ולכן כתב בהלכות מלכים (פ"ג ה"א) שאת הספר האחד מניח המלך בבית גנזיו שהוא חייב בו ככל אחד מישראל, ומקיים את עצם הקשר לתורה גם כשהספר בבית גנזיו, והספר השני נועד ללימוד בפועל "וקרא בו כל ימי חייו".

גם מובן מדוע צריך לכתוב ספר כשר הקדוש בקדושת ספר תורה, כי בזה מיוחדת כתיבה זו, שלא נועדה לקריאה בלבד אלא לבטא את הקשר העצמי לתורה הקדושה. ונראה שזה ענין "תורה חתומה ניתנה" שהוא המקור לכך שאין כותבין התורה פרשיות פרשיות, שלא ניתנה תורה רק על מנת שנלמד ממנה, שלכך היה די במגילות מגילות, אלא ניתנה מצד עצם הקשר שלנו לתורה, ולכן ניתנה שלימה כי רק בשלימותה יש בה קדושה מלאה, ודבר זה מן התורה הוא, וכמו שלמדה הגמרא בגיטין (ס' ע"א), "לקוח את ספר התורה הזה" שמכאן שחתומה ניתנה בשלימותה. יוצא, אפוא, שדין "אין כותבין התורה פרשיות פרשיות" מונח ביסוד המצוה לכתוב את ספר התורה, שהרי שניהם מקורם בקשר הפנימי של כל אחד ואחד לתורה, שממנו נובעת מצות לימוד התורה בפועל.

דרכו של הרמב"ם בהבנת סוגיות הגמרא

מחלוקת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש

שתי סוגיות עיקריות יש העוסקות במצות כתיבת ספר תורה. האחת בסנהדרין (כ"א ע"ב) והשניה במנחות (ל' ע"א). זה לשון הסוגיא בסנהדרין:

אמר רבה אף על פי שהניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה". איתיביה אביי: "וכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים" - מלך אין, הדיוט לא, לא צריכא לשתי תורות וכדתניא "וכתב לו את משנה וגו'", כותב לשמו שתי תורות אחת שהיא יוצאה ונכנסת עמו ואחת שמונחת לו בבית גנזיו.

ולשון הסוגיא במנחות:

ואמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק, כתבו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני. אמר רב ששת אם הגיה אפילו אות אחת מעלה עליו כאילו

כתבו.

הרי"ף בתחילת הל' ספר תורה העתיק את לשון הגמרא במנחות בשלימות והשמיט את הגמרא בסנהדרין. לעומתו הרמב"ם פסק כרבה בסנהדרין, ומשם מקורו למנות מצות כתיבת ספר תורה כמצות עשה במנין תרי"ג המצוות, ואת הגמרא במנחות הביא בחלקה תוך השמטת הרישא של הסוגיא "הקונה ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק".
והנה כתב הרמב"ם בתשובה לתלמידו רבי יוסף ברבי יהודה בן עקנין (פאר הדור קמ"ב):

ואמנם מה שזכרת מההליכתך לבבל כבר הרשתיך שתפתח מדרש ותלמד ותורה עם ההתמדה והשקידה על עיון החבור (היד החזקה) ולא תתעסק כי אם בהלכות הרב (הרי"ף) ותעריכו אותו עם החבור, וכשתמצאו מחלוקת בדבר תדעו כי עיון התלמוד יורה אתכם זה, ותסתכלו ותעינו במקומו ותמצאו האמת.

כך יש לעשות בסוגיין, שכן מצאנו שדברים שהשמיט הרי"ף הביא הרמב"ם, ומה שהביא הרי"ף השמיט הרמב"ם.
לרא"ש דרך מיוחדת במצוה זו, ומתוך דבריו אפשר ללמוד כיצד למד את שיטת הרי"ף והרמב"ם, ואלו דבריו (בתחילת הל' ספר תורה, אחר שהעתיק את לשון הגמרא במנחות על פי דרכו של הרי"ף):

ואומר אני דודאי מצוה גדולה היא לכתוב ספר תורה וגם אין למוכרו אלא ללמוד תורה ולישא אשה, וכן כתב הרמב"ם ז"ל (פ"ז מהל' ספר תורה) דמצות עשה היא לכל איש ישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת", כלומר כתבו לכם ספר תורה שיש בה שירה לפי שאין כותבין התורה פרשיות פרשיות. **וזהו בדורות הראשונים** שהיו כותבים ספר תורה ולומדים בו, אבל האינדנא שכותבין ספר תורה ומניחין אותו בבתי כנסיות לקרות בו ברבים, מצות עשה היא על כל איש מישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה ומשנה וגמרא ופירושים להגות בהן הוא ובניו, **כי מצות כתיבת התורה היא ללמוד בה**, כדכתיב "ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם", ועל ידי הגמרא והפירושים ידע פירוש המצוות והדינים על בוריים, לכן הם הם הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם לא למכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה.

ויש לדקדק בדברי הרא"ש על מה שכתב "**ואומר אני**" שמכאן יש להבין שהרי"ף סובר שאינה מצוה, ועוד, מדוע לא הביא מיד את הרמב"ם הסובר שמצות עשה לכתוב ספר תורה, וכתב זאת בשם עצמו.
עוד יש לדקדק בדברי הטור שכתב (יו"ד סי' ע"ר):

מצות עשה על כל אדם מישראל שיכתוב לו ספר תורה ומאד צריך לחזור אחריה דאמר רבי יהושע בן לוי הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף מצוה מן השוק.

מדוע לא כתב מקור המצוה בפסוק "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". עוד הקשו על הרא"ש כיצד יכול לפטור דורות אחרונים ממצות עשה מן התורה, וכי דרשינן טעמא דקרא לפטור ממצות עשה מפורשת? ומכח קושיא זו כתב הב"י (יו"ד סי' ע"ר) שהרא"ש לא התכוון לפטור מכתובת ספר תורה אלא להוסיף חיוב לכתוב חומשין וגמרא, ואין הדברים נראים כלל בדברי הרא"ש וכפי שכבר כתבו אחרונים (דרישה, ט"ז ועוד), וכפי שנראה למעיין בדברי הרא"ש.

מכל זה נראה שיש לרא"ש דרך מיוחדת בסוגיא.

מדברי הרי"ף למד הרא"ש שאין זו מצוה מן התורה כלל, שכן השמיט את הגמרא בסנהדרין הלומדת מצוה זו מן הפסוק. ומדברי הרמב"ם יש ללמוד שזו מצות עשה בפני עצמה. והרא"ש לא סובר לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שזו מצות עשה מדין לימוד תורה ולא מצוה בפני עצמה. על כן כתב "ואומר אני" ומכאן בא חידושו שיש לחלק בין דורות ראשונים לדורות אחרונים, שכן אם עיקר המצוה מצד לימוד תורה היא באה, הרי שיש לכוונה לפי מצב הדור, באיזו דרך יש להגדיל תורה.

ואף הטור הלך בדרך זו ולכן כתב שמצות עשה היא אך לא מטעם "כתבו לכם את השירה הזאת", שהוא מורה על מצוה בפני עצמה, אלא משום הסיפא של הפסוק "ולמדה את בני ישראל שימה בפייהם", שהוא מורה שזה חלק ממצות תלמוד תורה.

ולכן השמיטו הרא"ש והטור (ובודאי הרי"ף) את לשון רבה: "אפילו הניחו לו אבותיו לאדם ספר תורה, מצוה לכתוב משלו". שכן אם מטעם תלמוד תורה, מה לי ספר שלו מה לי ספר של אבותיו.

ומכלל הדברים למדנו שלדעת הרי"ף אין כלל מצות עשה לכתוב ספר תורה, ומכל מקום אין לקנותו בשוק, שכן זה זלזול בספר תורה שקונים אותו בשוק, ויש ערך מיוחד לכתוב ספר תורה שמעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני.

ודעת הרמב"ם היא שמצות עשה בפני עצמה היא לכתוב ספר תורה, ולא מצד תלמוד תורה היא באה (וכמו שהוכחנו בפרק הקודם).

ודעת הרא"ש בתווך, שמצות עשה היא מצד תלמוד תורה, לכתוב ספר תורה, או ספרים אחרים הכל לפי מצב הדורות, להגדיל תורה ולהאדיר.

הלוקח ספר תורה

ועדיין יש לעיין האם אמנם השמיט הרמב"ם לגמרי את הרישא של הסוגיא במנחות האומרת: "הלוקח ספר תורה מן השוק כאילו חוטף מצוה מן השוק". בספרים מדויקים תרגמו בספר המצוות: "שנצטוינו שיהא לכל זכר ממנו ספר תורה לעצמו". כן כתבו הרב הלר והרב קאפח זצ"ל. על פי תרגום זה מובן מאד

ההמשך: "ואם אי אפשר לו חייב הוא על כל פנים לקנותו או ימסור שיכתבו לו" שכן גם בקניה מקיים המצוה שיהיה לו ספר תורה.

ונראה שהבין הרמב"ם את דברי רבה בסנהדרין: "אף על פי שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתבו משלו שנאמר 'כתבו לכם את השירה', שהלימוד מן הפסוק הוא מן המילה "לכם", ופירושו כתבו ספר תורה על מנת שיהיה לכם. ולפי זה אפשר לקיים שתי הסוגיות, דסנהדרין ומנחות, כאחד, שכן גם במנחות יש לפרש "כחוטף מצוה מן השוק" שמצוה מיהא קעביד אלא שאם כתבו עדיף טפי, כפירוש רש"י שם.

אולם ביד החזקה נראה שחזר הרמב"ם מהבנה זו.

כבר במניני המצוות שבריש היד החזקה, על סדר המצוות ועל סדר ההלכות, כתב הרמב"ם שהמצוה היא לכתוב ספר תורה. וכן פסק בהל' ספר תורה (פ"ז ה"א). ואמנם בהלכה לא הזכיר הרמב"ם את האפשרות לצאת ידי חובה בקניית ספר תורה, רק כתב שאם אינו יכול לכתוב ישכור לו מי שיכתוב לו. ומשמע מזה שאין יוצא ידי חובת המצוה בקניה.

כך הבינו בדעת הרמב"ם ה"מנחת חינוך" (מצוה תרי"ג) וה"נחל אשכול" על ספר האשכול (הל' ספר תורה, י"א). והמנחת חינוך כתב לדעה זו, שרבה בסנהדרין שאמר שמצוה לכתוב משלו אף שהניחו לו אבותיו, למד מהמילה "כתבו" שבפסוק "כתבו לכם את השירה הזאת", ומכאן שצריך דווקא לכתוב, ואין יוצא ידי חובה בקניה. וכתב שכן למד הרמב"ן בסוכה (מלחמות ד' ע"ב מדפי הרי"ף).

ולפי זה נראה שהבין הרמב"ם שהסוגיות דסנהדרין ומנחות חלוקות זו על זו, אם יוצא בקניית ספר תורה. ועל כן בהלכה השמיט הרמב"ם ראשיתה של הסוגיה במנחות. ועיין בית הלוי סימן ו' שביאר כן בדעת הרמב"ם.

חיוב נשים בכתיבת ספר תורה

לשון הרמב"ם במצוה: "שיהא לכל איש ממנו ספר תורה", מלמדת אותנו בפשטות שנשים אינן בכלל המצוה. וכן יש ללמוד מלשון הרמב"ם (הל' ספר תורה פ"ז ה"א): "מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה", וכן כתב הרמב"ם בהדיא בסוף העשין במנין שישים המצוות ההכרחיות "מצוה י"ח ואין הנשים חייבות בה" ואף ה"חינוך" (תרי"ג) כתב כן, וידוע שדרכו לכתוב כשיטת הרמב"ם.

והשאגת אריה סימן ל"ה פסק נגד הרמב"ם וקבע שנשים חייבות במצוה זו. ודעתו שאין לפטור נשים ממצוה זו משום שאינן בתלמוד תורה שהרי מברכות ברכת התורה וחייבות ללמוד המצוות שהן מצוות בהן.

והבית הלוי סימן ו' הוסיף להקשות שאין לפטור נשים ממצוה בלי כל מקור מדברי חז"ל.

וכתב הבית הלוי שמקור הרמב"ם הוא מהא דמצינו שנשים אינן בכתיבת ספר תורה וכן פסק הרמב"ם (הל' תפילין פ"א ה"ג), וכיון שעיקר המצוה הוא "כתבו לכם את השירה הזאת" על כן נשים פטורות.

אף השאגת אריה הביא דרך זו כהוה אמינא ודחה אותה מהא דנשים חייבות במזוזה אף שאינן בכתיבה, אלא שהבית הלוי יישב שאין לדמות מזוזה לספר תורה, שבמזוזה אין המצוה לכתוב אלא לקבוע מזוזה ולכן אין לפטור נשים מכח זה שאינן בכתיבה, אבל בספר התורה הכתיבה היא עצם המצוה ולכן יש לפטור מי שאינו בכתיבה.

אלא שהבית הלוי הקשה על פי מה שכתבנו לעיל, שבספר המצוות הרי כתב הרמב"ם שיוצאים ידי חובת המצוה בקניית ספר תורה, ולפי זה לא "כתבו" עיקר המצוה אלא "כתבו לכם" דהיינו שיהיה לכם ספר תורה, כהגדרת הרמב"ם לפי ספרים מדויקים, ולפי זה גם מי שאינו בכתיבה מכל מקום צריך שיהיה לו ספר תורה, וצריך לחייב נשים, והרי הרמב"ם בספר המצוות כתב במפורש שנשים פטורות.

ונראה דלא קשיא מידי, שבמזוזה אין הכתיבה אלא הכשר מצוה בעלמא ולכן אין לפטור נשים מהמצוה גופא מפני שאינן בהכשרה. אבל בספר תורה הרי גם בספר המצוות כתב הרמב"ם "כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלה מהר סיני" וכבר הוכחנו לעיל שזה חלק מהגדרת המצוה, וגם אם יוצא בקניה, אין זאת אלא מפני שזה דומה לכתיבה, כשיש לו ספר תורה.

ועיין בערוך השולחן (סימן ע"ר סעיף ה', ו') שאף הוא קבע כשאגת אריה לחייב נשים, אלא שכתב כן גם על דעת הרמב"ם, שכן הביין שהמקור היחיד לפטור נשים לדעת הרמב"ם הוא בסוף העשין במנין השישים המצוות ההכרחיות, ועל זה כתב:

ואני תמה בזה דאדרבא מהרמב"ם מבואר להדיא דנשים חייבות בה, שהרי בפנים במנין המצוות בכל מצוה שאינן חייבות כותב להדיא ומצוה זו אין הנשים חייבות בה, ובמצוה זו לא כתב כן ע"ש, שמע מינה שחייבות. ובהציוני אותיות שבסוף העשין נפלו טעויות רבות שכתב שיש שישים מצוות הנוהגות בזמן הזה ואין שם שישים, וכתב דבי"ד נשים פטורות ואין שם אלא י"ב ע"ש, ולפי מה שכתבנו גם דהך י"ח טעות הוא וחסר ג' (מצוות שנשים פטורות), והאמת כן הוא שחסר בשם מצוה ל"ז בטומאת קרובים בכהנים שאין הנשים חייבות, ומצוה פ' מפדיון הבן שאין הנשים חייבות, ומצוה רט"ו למול את הבן שאין הנשים חייבות, וכו' ביארן הרמב"ם בפנים ובסופו בהציונים לא נמצאו ע"ש, ולפי זה אדרבא ראייה דגם הרמב"ם סבירא ליה כן (שחייבות).

ולפי מה שכתבנו בתרגום הרב קאפח זצ"ל שכתב "שהיה לכל זכר ספר תורה", נפל כל הבנין של ערוך השולחן, שהרי גם בגוף המצוה כתב הרמב"ם שנשים

פטורות וכן יש לדקדק מלשון ההלכה שכתב "מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה". ומכל מקום הערתו על מנין המצוות ההכרחיות במקומה עומדת אלא שאין נפקא מינה לנושא דידן.

חיוב המצוה בזמן הזה

הרבה דנו אחרונים בחיוב המצוה בזמן הזה שכן לא מצאנו שכל אחד מישראל כותב או שוכר מי שיכתוב לו ספר תורה. תשובות רבות נכתבו להליץ טוב על ישראל וללמד זכות על הנמנעים ממצוה זו. יש שבאו לפטור מטעם שאיננו בקיאים בחסירות ויתרות, ויש שבאו לפטור מטעם שיוצאים בספר של הציבור, ויש שכתבו על פי הרא"ש שיוצאים בספרים אחרים. ואין להאריך כאן בענינים אלו שאינן נוגעים להבנת שיטת הרמב"ם במצוה זו.